

Студент 1 курсу

факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Я В И Щ Е С И Н О Н І М І Ї У Т Е Р М І Н О Л О Г І Ч Н І Й Л Е К С И Ц І

Анотація. Проаналізовано явища синонімії у термінологічній лексиці. Подано класифікації термінологічних синонімів. Розглянуто розмежування синонімів у термінологічній лексиці, джерела термінів-синонімів. Визначено основні фактори, що зумовлюють появу синонімії в термінологічних системах української мови, та головні джерела формування синонімічних термінів.

Аннотация. Проанализированы явления синонимии в терминологической лексике. Представлены классификации терминологических синонимов. Рассмотрены разграничения синонимов в терминологической лексике, источники терминов-синонимов. Определены основные факторы, которые обуславливают появление синонимии в терминологических системах украинского языка, и главные источники формирования синонимических терминов.

Annotation. The phenomenon of synonymy in terminological vocabulary has been analyzed. Classifications of terminological synonyms have been presented. Distinction of synonyms in the terminological vocabulary, sources of synonymic terms have been considered. The main factors that contribute to the emergence of synonymy in terminological systems of the Ukrainian language and the main sources of synonymous terms formation have been identified.

Ключові слова: лексика, синоніми, терміни, синонімія.

Синонімія – повний або частковий збіг значень двох чи кількох слів; подібність слів, морфем, фразеологічних одиниць за значенням при відмінності їх звукової форми. У синонімії найяскравіше виявляється багатство мови. В мільйондореччя використання синоніміки – один із найважливіших показників майстерності письменника, публіциста, оратора. Розвинені синонімічні відношення в лексико-семантичній системі – одне з найвиразніших свідчень багатства й гнучкості виражальних засобів мови, використовуваних у різних формах спілкування для передачі найтонших відтінків значень слів, з метою досягнення глибинної суті найрізноманітніших проявів позамовної дійсності. Синонімія якнайкраще репрезентує багатство мови, є невичерпним джерелом стилістики. Основні причини виникнення синонімічних відношень у термінології такі: а) позамовні (поява нових понять, нормувальна діяльність українських вчених наприкінці ХХ ст. – початку ХХІ ст.); б) мовні (асиметрія знака і значення, системні можливості української мови) [1]. З погляду стандартизаційна явність синонімів у термінологічній лексиці трактується як вада, негативна ознака. Вони переважують пам'ять і вимагають додаткових зусиль для засвоєння. Цю думку підтримують А. Коваль, Є. Толикін, А. Д'яков. Вони рекомендують якнайшвидше вилучити всі синоніми з терміносистем та уніфікувати їх. Інші (О. Ахманова, В. Даниленко) вважають, що терміні синоніми дуже корисні, бо кожен по-різному розкриває зміст поняття [2].

Мета статті – проаналізувати специфіку явища синонімії в термінологічній лексиці та розглянути класифікації термінологічних синонімів. Вважаючи синонімію в термінології явищем негативним, більшість мовознавців вказує на наявність синонімів у різних терміносистемах. Популярна думка про синонімію як властивість будь-якої терміносистеми на етапі її становлення, коли відбувається добір найдощільніших назв нових понять науки і техніки. Але дослідження з різних галузей, видання значної кількості термінологічних словників доводять, що синонімія в лавина різним галузям науково-технічної термінології на всіх етапах їх розвитку. Синонімія та варіантні терміни й боротьба між ними за місце в науковій термінології є показником її постійного розвитку. Синонімію в термінологічній лексиці традиційно вважають явищем негативним і надлишковим. Така оцінка пов'язана з однією із найважливіших ознак терміна, яка передбачає відсутність у терміна синонімів. Це цілком закономірно, адже термінологічна лексика найбільше прагне до точності, щоб кожне спеціальне поняття називав лише один термін.

Деякі мовознавці, аналізуючи явище синонімії в термінологічній лексиці, радять виходити з того, що синонімія є загальнономовним явищем, а тому термінологічну синонімію не варто цілком відривати від синонімії загальнонаціональної мови. Оскільки синонімія є характерною рисою літературної мови, законом розвитку та існування мови, то немає підстав вести мову про синонімію термінів як явище негативне й надлишкове або взагалі її заперечувати, бо на термінологічну лексику як на підсистему літературної мови поширюються закони останньої. Існує твердження, що про синонімію в термінології варто говорити не як про логічне, а суто лінгвістичне явище, адже її сенс полягає не в збігу об'єктів номінації, а в ідентичності семантики найменувань [3]. Тобто особливістю синонімічних термінів є те, що вони називають те саме поняття, не мають суттєвих відмінностей у значенні і вживаються як взаємозамінні. В. Даниленко у своїх працях зазначає, що особливість термінів-синонімів полягає в тому, що вони порівняно із синонімами загальнолітературної мови мають зовсім іншу природу та інші функції [4]. Терміні синоніми не виконують стилістичної функції й не мають додаткових значень. Між ними не існує тих відношень, які організують синонімічний ряд, зокрема емоційно-експресивних, стилістичних і конотативних опозицій. Протиставлення термінів синонімів нейтралізується в тотожності, оскільки вони не співвідносяться між собою, а стосуються безпосередньо позначуваного об'єкта.

Важливою проблемою є розмежування синонімів і варіантів у термінологічній лексиці. Автор пропонує вважати синоніміями два різні терміни, які називають те саме поняття. Серед них можна виділити такі типи: 1) лексичні – терміни, утворені від різних твірних основ: абсорбер – вбирач, ажурний – прозірчастий, затичка – корок, лисиця – лещата, твердий – жорсткий – цупкий – штивний; 2) словотвірні – терміни, утворені від однієї твірної основи за допомогою різних словотвірних афіксів: випуск – випускання, вичистка – вичищення, витяжка – витяжник, ізолювання – ізоляція, ремонтник – ремонтувальник, металевий – металічний; 3) синтаксичні: а) терміни, утворені різними способами: мільяр – миловар (афіксальний – безафіксний), дробарка – машина дробильна (морфологічний –

© З і м і н а А . В . , 2014

аналітичний), солодомлин – млин солодовий (основоскладання – аналітичний); б) терміни-словосполучення з різним

складом: апретурна фабрика – обробна фабрика, голкове виробництво – голкова справа. Варіантами варто називати формальні видозміни того самого слова. Коли поряд вживають дві форми одного слова, які можуть мати відмінності на фонетичному (промежок – проміжок) та морфемному (скидний – скидальний) рівнях або у формах роду (бензин – бензина) та числа (козли – козла). Появу синонімів у літературній мові пов'язують з такими причинами:

- 1) наявністю різноманітних ознак у предметів і явищ, кожна з яких може стати основою для називання;
- 2) широтою словотворчої бази, зокрема синонімних словотворчих афіксів;
- 3) контактами української мови з іншими мовами, що призводить до значної кількості запозичень;
- 4) взаємодією літературної мови з територіальними та соціальними діалектами.

Важливим джерелом термінів-синонімів є наявність у науці шкіл та напрямів, що користуються різними критеріями визначення того самого поняття. Оскільки одне наукове поняття може мати багато різних ознак, його можна по-різному сприймати і дати кілька назв, які відображають різні властивості об'єкта номінації [3].

Отже, незважаючи на вимогу не використовувати синонімів в одній терміносистемі, синонімія термінів властива науково-технічній термінології. Вона виявляється на різних рівнях – словотвірному, синтаксичному й навіть стилістичному. Тому синоніми в термінології доречні, зокрема вони необхідні для: наукового означення поняття і тлумачення терміна (особливо чужомовного походження); найточнішого висловлювання думки, особливо коли межа між поняттями нечітко окреслена; уникання повторів того самого слова чи словосполучення. Аналізуючи явище синонімії в термінології, не варто різко протиставляти її синонімії в літературній мові загалом, адже термінологічна лексика – це прошарок лексики літературної мови, якій притаманні ті самі ознаки. А тому варто вести мову про синонімію в термінології не лише як про негативне явище, як про "баласт у термінології", але і як про невід'ємну ознаку термінології та мови взагалі.

Наук. керівн. Архипенко Л. М.

Література: 1. Суперанская О. В. Общая терминология. Вопросы теории / О. В. Суперанская, А. Н. Подольская, Н. В. Васильева. – М.: Наука, 1989. – 134 с. 2. Кочан И. М. Синонимия в терминологии / И. М. Кочан – М., 1992. – С. 32 – 34. 3. Коваль А. П. Синоніміка у термінології / А. П. Коваль. – К., 1965. – С. 157–168. 4. Даниленко В. П. Русская терминология. Опыт лингвистического описания / В. П. Даниленко. – М.: Наука, 1977. – 243 с. 5. Словник української мови у 11 т. – К.: Наукова думка, 1970–1980. – 699 с. 6. Панько Т. І. Українське термінознавство / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів, 1994. – 216 с.